

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі визначено та проаналізовано психологічні особливості студентського віку. Акцентовано увагу на дослідженні ролі самовизначення, професіоналізації та суб'єктності в розвитку особистості студента. Проаналізовано особливості професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.

Ключові слова: характеристика студентства, студент, педагогічний процесу, майбутні фахівці, вища освіта.

Abstract

The psychological features of student age are determined and analyzed in the work. Emphasis is placed on the study of the role of self-determination, professionalization and subjectivity in the development of the student's personality. Peculiarities of professional development of a student's personality as a future specialist with higher education are analyzed.

Keywords: characteristics of students, student, pedagogical process, future professionals, higher education.

Вступ

Здатність пізнавати і розуміти студентів, адекватно оцінювати їхні особистісні якості та психологічні стани, визнавати і безумовно приймати їх як особистостей є однією з найважливіших складників професіоналізму викладача, підґрунтям його педагогічної майстерності та передумовою успішної педагогічної діяльності. Саме тому викладачеві ЗВО надзвичайно важливо знати загальні психологічні особливості юнаків та дівчат студентського віку.

Основна частина

Студентський вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку. Важливим аспектом психічного розвитку людини в юнацькому віці є інтенсивне інтелектуальне дозрівання.

Саме в студентському віці системно формуються світоглядні, ціннісно-духовні та смислові засади подальшого розвитку особистості, зокрема: 1) самосвідомість як цілісне уявлення про себе, емоційне ставлення до себе, самооцінку своєї зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей, усвідомлює свої переваги і недоліки, на основі чого виникають можливості для цілеспрямованого самовдосконалення, самовиховання; 2) власний світогляд, переконання як цілісну систему знань, філософських поглядів на життя, впевненості у їх реалізації через власну діяльність; 3) прагнення повному і критично осмислити усе, що їх оточує, самоствердити свою самостійність та оригінальність, створити власні теорії сенсу життя, любові, щастя, політики тощо [1].

У студентські роки молода людина набуває не лише зрілості соматичної, статевої та психофізіологічної. Вона повинна досягнути зрілості також і як особистість. Зрілість – це вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою. П. Гальперін дав таку характеристику зрілості: «Зрілість – це здатність самостійно враховувати межі своїх можливостей, у середині яких людина діє вільно, тобто відповідно до психологічної оптимальності» [2].

Особливу роль в студентському віці займає самовизначення особистості. Адже, юнацький вік це природний етап зміни усвідомлення, «бачення» горизонтів особистісного та соціального життя (життєдіяльності) особистості, можливість «бачення» перспективи «Я» та «Я – Інший». Цей етап ставить питання «Хто Я?» в системі цих горизонтів та питання моєї проєкції на горизонти, питання самовизначення себе в горизонтах світу. Юнаки та дівчата переосмислюють своє життя, вносять певні корективи, виробляють нові стратегії на майбутнє, і не тільки «ким бути?», «чим займатися?», але й «яким бути?».

Самовизначення – це встановлення людиною власних особливостей, можливостей, здібностей, вибір критеріїв, норм оцінювання себе, це вибір життєвої позиції, визначення перспектив самореалізації, а також «перехід від однозначної ролі учня до соціально диференціальних ролей» [3].

Студентський вік є також важливим етапом розвитку суб'єктності особистості, яка є показником розвитку особистості та її «зрілості». Поняття «суб'єктність особистості» у психологічній літературі

частіше визначається як її: «інтегральна властивість», «інтегральна якість», «інтегральна характеристика», «система та цілісність якостей», «вищий рівень цілісності (системності)», «конститутивна характеристика», «форма самобуття», «джерело активності», «вища форма розвитку» та ін. *Суб'єктність особистості* – інтегральна властивість, яка є мотиваційним, інтеграційним, регулятивним, координаційним центром життєтворчості та життєдіяльності особистості.

Суб'єктність є складним, багатоаспектним, інтегральним явищем. Але ключовою методологічною умовою означення, аналізу явища суб'єктності є – свобода (внутрішня свобода). На думку К. Роджерса «Людина довго відчувала себе в житті маріонеткою – керованою силами економіки, силами несвідомого, силами навколишнього середовища. Її уневільнювали особи, інституції, теорії психологічної науки. Але тепер вона впевнено проголошує нову декларацію незалежності» [4]. Суть внутрішньої свободи полягає в тому, щоб навчитися бути свободним, навчитися сприймати себе свободним, досягнути свою свободу від інших людей від держави, соціуму та інших чинників, усвідомити свою відповідальність за свободу. А це означає знайти в собі сили, щоб змогти сказати: «Я все більше стаю архітектором самого себе. Я вільний у прийнятті рішень та здійсненні вибору. Я здатний... реалізувати свою унікальність, свій потенціал». Тому, мету «навчитися бути свободним» К. Роджерс визначав «одним з суттєвих завдань освіти» [5].

Саме в період дорослішання (студентського віку) починається етап становлення властивостей суб'єктності як цілісних інтегральних компонентів та їх ключових якостей: комунікативність (взаємодія) «Я – Інший» (комунікативна свідомість (свідомість «Я – Інший»), комунікативна компетентність, соціальна компетентність, цінності); духовно-сміслова компонента (відкриття смислу, духовні цінності); внутрішня свобода як результат рефлексії «свобода – відповідальність» (самостійність, самовизначення та інші «само», цінності); мотиваційність (рефлексія, цінності, самовизначення); творчість (активність, рефлексія, критичне мислення, інноваційність, уява, цінності); саморегуляція (рефлексія, системне, аналітичне та критичне мислення, самооцінка, воля, цінності).

Успішність, ефективність освітньо-професійної діяльності студента також залежить від його комунікативності (взаємодії), мотиваційності, інноваційності, самостійності, активності, творчості, від того чи зможе він сам створити умови свого розвитку, своєї освітньої діяльності, подбати про своє особистісне і професійне зростання. Іншими словами, вона залежить від суб'єктності того хто навчається. Тому, комунікативність, самостійність, активність, творчість, мотиваційність та інноваційність, саморегуляцію студента ми можемо визначити, з одного боку як ключові умови розвитку суб'єктності особистості, а з іншого як мету та результат його розвитку – як суб'єктність. Суб'єктність студента – це комплекс внутрішніх умов його особистісного і професійного саморозвитку.

До внутрішніх умов особистісного і професійного розвитку студента можна також віднести: спрямованість (установки) особистості, її інтереси і потреби, мотиви діяльності та поведінки, ціннісні орієнтації, рівень розвитку, рівень освіти, рівень виховання, рівень культури і ін. Внутрішні умови багато в чому обумовлені зовнішніми, зокрема педагогічними умовами.

Студентський вік створює умови, при яких розвиток суб'єктності може суттєво активізуватися, або, якщо не використати ці умови, він може привести до «суттєвого гальмування» в розвитку суб'єктності або навіть нейтралізації, руйнування, витіснення тих паростків суб'єктності, які розвинулись в дитинстві та ранній юності. Завдання освіти (на основі створення відповідних умов розвитку, навчання, виховання) допомогти, щоб психогенетичні інтенції суб'єктності актуалізувалися в процесі розвитку особистості, щоб на їх основі сформувалися відповідні особистісні психосоціальні якості суб'єктності (можливо несвідомі установки), які є важливою смисловою, телеологічною, процесуальною та інструментальною основою розвитку суб'єктності особистості як основи, умови її успішної самоактуалізації [6].

Професіоналізація особистості студента, наряду із самовизначенням, є базовими новоутвореннями студентського віку, які визначають всі інші аспекти розвитку особистості студента.

Професіоналізація – це цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору професії, триває протягом усього професійного життя людини і завершується при припиненні такої діяльності. Професіоналізація особистості студентів може відбуватися такими основними шляхами:

1) Формальний шлях, який пов'язаний із виконанням лише тих вимог і правил, які вимагають від студента викладачі, дирекція інституту, академічна група.

2) Неформальний шлях, коли студент самостійно ставить мету самовдосконалення, що зачіпає глибинний пласт психіки – потреби, настанови, переконання, ідеали, у відповідності з якими повинен зійтися напруж-мок фундаментальної навчально-професійної діяльності.

3) Шлях, що пов'язаний із вузькою прагматичною спеціалізацією студента, і шлях підготовки широко освіченого фахівця [7].

Потрібно також відзначити домінуючий зв'язок професійного самовизначення молодшої людини з суб'єктивним самовизначенням та суб'єктивністю особистості. Юнацьке професійне самовизначення є першим усвідомленим виявом її суб'єктивності та підґрунтям для формування професійного універсуму. Тому, формування особистості як суб'єкта майбутньої фахової діяльності розпочинається ще на етапі юнацького професійного самовизначення [8].

Професійне становлення особистості на етапі навчання у ЗВО сприяє розвитку суб'єктивності майбутнього фахівця. Характеристики особистості студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності, зокрема мотивованість, взаємодія (Я – Інший), самостійність (як результат рефлексії системи «свобода – відповідальність»), саморегуляція, творчість (зокрема такі її характеристики як потреба в пізнанні, інноваційність, рефлексивність, критичне мислення та ін.), духовність є підґрунтям для формування особистісної компоненти професійного універсуму майбутнього фахівця. Суб'єктивність постає каталізатором позитивних особистісно-професійних змін. Вона запускає процес та забезпечує ефективність професіоналізації, становлення професіонала у відповідній професійній сфері діяльності.

У цілому ж, розвиток особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою відбувається в кількох напрямках:

- зміцнюється професійна спрямованість, розвиваються необхідні здібності;
- удосконалюються, «професіоналізуються» психічні процеси, стани, досвід;
- підвищується відповідальність за успіх професійної діяльності, рельєфніше проявляється індивідуальність студента;
- зростають амбіції особистості студента у сфері своєї майбутньої професії;
- на основі інтенсивного передавання соціального і професійного досвіду, а також формування необхідних якостей зростають загальна зрілість та сталість особистості студента;
- підвищується питома вага самовиховання студента у формуванні якостей, досвіду, необхідних йому як майбутньому спеціалісту;
- міцніють професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної роботи [2].

Висновки

Успішність адаптації студента у ЗВО, його особистісний та професійний розвиток в значній мірі залежить від знання педагогами вищої школи психологічних особливостей студентського віку та, особливо, врахування їх в своїй педагогічній діяльності. Особливої уваги зі сторони викладачів потребують питання самовизначення, суб'єктивності та професіоналізації молодшої людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чернілевський Д. В. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібник / Д. В. Чернілевський, М. І. Томчук. – Вінниця : Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна», 2006. – 402 с.
2. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
3. Синякова В.Б. Професійне самовизначення особистості [Web Resource] – Access mode: http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIJE_SAMOVIZNACHENJA_OSOBISTOSTI
4. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
5. Роджерс К. Вчиться бути вільним / Роджерс К. // Гуманістична психологія: Антологія: навч. посібник: У 3-х т. – К. : Пульсари, 2001. Том 1: Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. – С. 37 – 59.
6. Прищак, М. Д. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська. – Вінниця : ВНТУ, 2020. – 160 с.
7. Подоляк Л.Г. Професіоналізація особистості студента як новоутворення студентського віку [Web Resource] – Access mode: <https://studfile.net/preview/5319040/page/19/>
8. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молодшої людини в період повноліття: монографія / Нікітіна І. В. – К. : КНТ, 2008. – 192 с.

Черешнюк Олексій Ігорович – студент групи ІАКІТ-20м, факультет комп'ютерних систем і автоматики, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Прищак Микола Дем'янович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Chereshnyuk Olexiy I. – student, Faculty of Computer Systems and Automation, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

Pryshchak Mykola D. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.